

ANKARA

İslam Ansiklopedisi
ÜNİVERSİTESİ

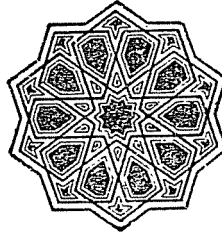
17 EYLÜL 1954

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

35

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

SOSYALLEŞME (SOCIALISATION)

Yard. Doç. Dr. Münir KOŐTAŐ

Burada önce ele alınacak olan husus, fertlerin içinde doğdukları toplum kültürünü, hangi sürece uygun olarak elde ettikleri; kültürün yeni nesillere hangi süreç ile intikal ettiğidir. AŐağıda izah edileceğİ üzere, bu bir "öğrenme" sürecidir ve muhtelif toplumların sözü geçen süreçleri az çok birbirlerine benzemektedir.

Şu halde adı geçen öğrenme sürecine sosyolojide "sosyalleşme" (socialisation) adı verilmektedir. Sosyalleşme süreci sayesinde toplumun kültürü yeni nesillere intikal etmekte ve yine bu süreç toplum kültürünün en mühim kısımlarından birini teşkil etmektedir.

Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin üyesi haline getiren süreçtir. Sosyologlar sosyalleŐmeyi çeşitli şekilde tarif etmektedirler. Linton, yeni doğmuş çocukların medeniyetsiz yaratıklar, cahil hayvanlar halinden bir sosyal sistemin insan üyeleri haline gelişlerinin sosyalleşme sayesinde olduğunu belirtiyor. Dollard'a göre sosyalleşme, yeni bir kişinin gruba eklenmesini ve toplumun kendi yaş ve cinsindeki kişiden beklediğİ şeyleri yerine getirir bir şahıs olmasını sağlayan süreçtir.

Yukardaki şekilde belirtilen sosyalleşme terimi 1930'lardan itibaren önem kazanmaya başlamıŐtır. Kluckhohn ve Herskowitz, adı geçen tabiri dar bularak (culturilisation), (encultration) terimlerini teklif etmişlerdir. Zaten 1925 lere kadar sosyalleşme süreci ile fazlaca meşgul olunmuş değildi.

Sosyalleşme, kişinin grup normlarına uymasını öğrenmesini sağlayan süreçtir. Şu halde sosyalleşme bir nevi öğrenme sürecidir. Bundan dolayı sosyal nizam, geniş ölçüde sosyalleşme süreci ile varlığını muhafaza eder. Öyleki, toplum fertlerinin çoğunun, toplumun değerlerine uygun şekilde hareket etmeleri beklenir. Bu sebeple sosyologlar "sosyalleşme" ile yakinen alakalıdır.

İnsan, diğerkleriyle paylaştığı sosyal etkilerin sonucu olarak bir şahsiyet halini almaktadır. Gerçekten çocuk doğar doğmaz topluma ka-

ılmak, toplumda yer almak imkânına sahip değildir. Sosyal sistemlerin tamamlanabilmesi için sadece, insanın doğuştan getirdiği biyolojik teşhizata dayanmak kâfi değildir.

Sosyalleşme süreci objektif ve sübjektif olmak üzere iki şekilde mütalâa edilir.

I- Objektif açıdan sosyalleşmenin ele alınması, toplum yönünden fert üzerine faaliyette bulunan faktörlerin mütalâası demektir. Bu bakımdan sosyalleşme, cemiyetin kültürünü nesillerden nesillere devretmesini ve ferdin teşkilatlanmış cemiyet hayatını kabul ve tasvip ettiği şekil ve usullere uymasını sağlar.

Sosyalleşmenin fonksiyonu ferdin muhtaç olduğu istidat ve disiplini temin etmek, geliştirmek, toplumun iştihak ve arzularını, değerler sistemini (valeurs), idealleri ona nakletmek ve özellikle sosyal hayatta oynayacağı ve yerine getireceği rolleri ferde öğretmektir. Bu bakımdan "sosyalleşme süreci" ferdin dışında daima faaliyet halindedir. Bu süreç sadece çocukları etkilemekle kalraaz, fakat toplumun kısımlarını teşkil eden diğer bütün şahıslar hakkında ömürleri boyunca etki yapmakta devam eder.

II- Sübjektif yönden sosyalleşme, ferdin kendisini ihata eden (çevreleyen) varlıklara intibak ederken geçirdiği uzun ve, -büyük bir kısmı itibarıyla- şuurulu olmayan bir süreçtir.

Görüldüğü gibi, psikolojik bakımından şahsiyetin ve "özbenliğin" teşekkülü süreci ile sosyalleşme süreci arasında yakın bir ayniyet vardır.

Konunun daha açık anlaşılabilmesi için çok kısa olarak "şahsiyet" ve "özbenlik" üzerinde durmak gerekir.

Şahsiyet:

Daha önce de işaret edildiği gibi insan, bir şahıs olarak değil, fakat bir şahıs olmak imkân ve istidatları ile dünyaya gelmektedir. Dünyaya gelen çocuk, organizması, anatomisi, fizyolojisi ve sinir sistemi üzerinde etki yapan sosyal faktörler aracılığı ile şahıs halini alır. Bir şahsiyet olabilmesi için organizmanın, dili ve dil vasıtasıyla da düşünce ve fikirleri, maksat ve gayeleri iktisap etmesi gerekir. Şu halde şahıs, insan toplumlarında evrensel sosyalleşmiş özellikleri, dili, statü ve rolleri, inançları ve müşterek bir ahlâkî normlar bütününe paylaşmaktadır.

Şahsiyet umumiyetle kabul edilen en geniş ve teknik anlamıyla, ferdin tavır ve hareketlerini tayin etmeğe yardım eden ve bir kişiden

diğerine değişen tutumların (dispositions) tamamıdır. Böylece “şahsiyet”, şahsın değerleri ile fizik olmayan diğer özelliklerinin tamamı, dış âlemi yansıtan karmaşık (griftes) bir iç sistem olmaktadır.

O hâlde şahsiyet, bizâtihi müşâhadesi kabil ve hareketleri değil fakat, tavır ve hareket arkasındaki tutum ve istidatları ifade etmektedir. Biyolojik istidât ve imkânlar, kişiyi ileride iktisap edeceği şahsiyet bakımından elastiki ve yumuşak bir halde bulundurmaktadır.

İnsan şahsiyetinin teşekkülünde çeşitli faktörler rol oynar. Bunlardan “verâset” ve “fizikî çevre” en önemli şartları teşkil eder. Genel kültür ve ferdin geçirdiği mahsus tecrübeler kezâ şahsiyetin teşekkülünde önemli bir yer işgal eder. Burada önemli olan, şahsiyeti tayin eden bu unsurların teker teker etkilerinin ne derecede olduğunun tesbitidir. Ancak adı geçen unsurların şahsiyeti teşekkül ederken ne suretle kombine olduklarını belirtmeye imkân yoktur.

Kolaylıkla tesbit edebildiğimiz yön şahsiyetin teşekkülünde biyolojik olgunlaşma “maturation” ve “sosyalleşme süreçlerinin” aynı zamanda etkili olduklarıdır. Her iki sürecin sonuçlarını verebilmeleri için zamana ihtiyaç vardır. Sosyalleşme süreci olgunlaşma üzerinde etki yapmaktadır.

Özbenlik:

Bazı sosyologlar özellikle, Amerikan sosyologları, şahsiyet (personalité) ile özbenlik (selfhood) arasında bir ayırma yapmaktadırlar. Gerçekten insanı hayvandan ayıran özellik, bir özbenliğin mevcut olmasıdır. Hayvanlarda da kısmî bir şahsiyet olabilir; meselâ bir köpeğin diğerine göre daha atik ve daha sadık olduğu söylenebilir. Fakat ancak insan, diğer kişilerle paylaştığı şeylerin ve diğer kişilerle olan ayrıntılarının idrakine sahiptir; bunların farkındadır. İşte bu bilgi, bu farkında oluş, idrâk “özbenliği” teşkil etmektedir.

Özbenlik, insanı kendisi yapan ve onu diğer kişilerden ayıran hisler, fikirler, niyetler ve değerlendirmelerin tamamıdır. Özbenlik duygusu zaman içinde devamlıdır ve kişiyi dün, bugün ve yarın aynı kişi olduğunu ve olacağını bildiren şeydir.

İnsanda özbenliğin teşekkülü, doğuştan itibaren diğer insanlarla olan münasebetler ve sosyal olmayan çevre ile temas sayesinde mümkün olabilmektedir.

İşte sosyalleşme çocuğun yalnız kültür muhtevasını iktibas etmesini değil, aynı zamanda şahsiyet ve özbenlik kazanmasını da sağlamaktadır.

Şahsiyet "Cooley'e göre" kişinin kendini başkası tarafından görülün, müşahede edilen bir konu, bir şey olarak tasavvur etmesiyle teşekkül etmektedir. Yani başkalarının teşkil ettiği aynada kendimize bakıyoruz. Başkalarının bakışlarından kendimiz hakkındaki telakkimize tesir ediyor, başkalarının nazarlarında yaşıyoruz.

Özbenlik de sosyal bir sonuçtur. Gesel ve arkadaşları tarafından, çocuğun gelişme süreci üzerinde yapılan incelemeler özbenliğin "sosyal bir sonuç olarak teşekkül ettiği hususunda kuvvetli deliller getirmiştir.

Yeni doğan çocukta "özbenlik" yoktur; hatta kendi fiziki varlığını diğer cisimlerden ayıramamaktadır. Çocuk bir aylıkken dış âleme karşı hiçbir reaksiyon göstermemekte, iki aylıkken diğer kişileri görünce gülmekte, altı aylık olunca kişilere değişik tepkiler göstermekte, bir yaşına gelince kendi fiziki varlığının farkında olmakta, ikinci yılda diğer kişiler âlemini keşfetmekte ve ismi söylenince cevap vermekte, "sen" ve "ben" kavramlarını idrak etmekte ve ancak 5-6 yaşlarında artık kendi kültürünün emirlerine uyar hale gelmektedir.

Okul öncesi yıllarında çocukta sorumluluk duygusunun teşekkül ettiği görülmemektedir. 6 ve 10 yaşları arasında çocukta büyük değişiklikler hasıl olmaktadır. Çünkü kültür bu yaşlarda çocuktan beklenen ve sorumluluk yönünden, yeni esaslar tesis etmektedir.

Sosyal sistemlerin yapısal unsurlarını inceleyen araştırmacı için o sosyal sistemin tatbik edildiği nüfusu karakterize eden özel şahsiyet vasıflarının nelerden ibaret olduğunu tayin etmek, sistemlerin anlaşılması yönünden çok önemlidir. Meselâ kişilerin, sosyal yapıda oynayacakları başlıca roller yönünden iyi bir şekilde seçilmeleri, bir cemiyeti meydana getiren çeşitli müesseselerin tamamlanması bütünleşmesi ve değişmesi gibi çok mühim sosyolojik problemlerin halli yönünden şahsiyet özelliklerinin tanımlanması çok önemli olabilir.

Sosyalleşmenin Şartları:

Sosyalleşmenin bir çeşit öğrenme süreci olduğunu -yukarıda- söylemiştik. Bunun şartları üzerinde kısaca durmak gerekir.

Sosyalleşme esasında bir öğretim süreci olduğundan öğretici ve öğrenen münasebetini farzeder.

a) Öğretici: Genel olarak öğretici yani sosyalleştirici ajan bütünü ile toplumdur. İnsanın sosyal münasebetlerde temasa geldiği her şahıs bir bakıma sosyalleştiricidir. Fakat toplum içindeki mevcut çok sayıda alt gruplar da sosyalleştirici görevini özellikle yerine getirmektedirler.

Aile en başta gelen sosyalleştirici ajandır. Gerçekten aslı normatif değerlendirmeler özellikle aile içinde teşekkül etmektedir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, sosyalleşme sürekli bir süreçtir. İnsan, hayatının muhtelif safhalarında, geçirdiği tatminler ve tatminsizlikler, tavsiye ve uymalar şeklindeki tecrübelerle mütemediyen sosyalleşmektedir. Bütün diğer insan grupları, menfaat birlikleri sosyalleştirici ajanlar olarak görev yapmaktadırlar. Günümüzde radyo, T.V., sinema, basın ve haberleşme vasıtalarının ne kadar kudretli sosyalleştirme ajanlarını teşkil ettiklerini bilmeyen yoktur.

Yeni bir rolü yerine getirecek olan kişinin bir sosyalleşmeye ihtiyacı olacaktır; bu sosyalleşmenin ilk şekli “meşrû sosyalleşme” dir; bu şekil sosyalleşmeye toplumun ihtiyacı vardır ve kişiden önce bu konuda sosyalleşmiş olmasına intizar edilmektedir; öğrenciler gibi.

İkinci tip ise, “meşrû olmayan sosyalleşmedir”. Sosyalleşme rolünü yanlış öğrenmiş olan kişinin geçirdiği sosyalleşmeye ise, “tekrar sosyalleşme” denilir; meselâ suçlunun islâhı, bir yeniden sosyalleşmedir.

Buna karşılık çocukluk çağında, bir stabilite unsuru olan yanlış bilginin sonradan düzeltilmesi meşrû bir yeniden sosyalleşmedir.

b) Öğretimin şartları:

Sosyalleşme, ferдин toplum hayatında ifa edeceği roller bakımından işleyen bir süreç olduğundan, belirli bir sosyal sistem yönünden istenilen ve arzu edilen öğrenmeyi sağlamalıdır. Bu itibarla başarılı bir sosyalleşmenin üç şartı vardır:

1- Ferdin, esasen bildiği tavır ve hareket örnekleri ve konuları ile yenilerini birbirinden ayırabilmesi gerekir.

2- Sosyalleştirici ajanın, çocuğu doğru, uygun hareketleri bakımından “mükâfatlandırması” ve doğru olmayan davranışları bakımından “cezalandırması” gerekir.

3- Arzuladığı bir hareketten yasaklanan kişinin duyduğu duyguların uygun şekilde idare edilmesidir.

Çocuğun sosyalleşmesi ile yetişkinlerin sosyalleşmeleri veya tekrar sosyalleşmeleri arasındaki farklara biraz daha işaret edelim:

Çocuğun sosyalleşmesinde başta gelen ajan ebeveyn'dir, ebeveyni ile çocuk arasındaki ilişki, yüksek derecede duygusal bir münasebettir. Buna karşılık yetişkinlerin sosyalleşmesinde duygusal ilişki yoktur.

Ebeveynin çocuğu sosyalleştirirken çok kere kuvvete, zora baş vurması buna mukabil yetişkini sosyalleştirirken bunu gerçekleştiren ajan'ın akla ve faydaya hitab etmesi önde gelir.

Mükâfatlandırma ve cezalandırma:

Sosyalleştirici ajan'ın, başarılı bir sosyalleştirme faaliyetinde, yerine göre, cezalandırma ve mükâfatlandırmanın etkileri çok önemlidir. Gerçekten cezalandırma ve mükâfatlandırma arzulanan tavır ve hareketlere yöneltmek için mühimdir. Toplum hayatında bu maksatla kullanılan mükâfatlar mutlaka maddî, elle tutulan şeyler olmaz. Bazen bir gülümseme, kuvvetli bir mükâfatın yerini alabilir.

Cezalandırma ve mükâfatlandırmada ifrata kaçmamak gerekir.

Uygunsuz sosyalleşme, insanın sosyal hayatında etki yapan veya şahsiyetinin teşekkülünde etkili olan dört faktörden birisi ile ilgili olabilir. Gerçekten biyolojik veraset, tabii çevre, gurup veya kültürden hangisinin uygunsuz sosyalleşme ile daha ziyade ilgili olduğu üzerinde durmak gerekir.

Uygunsuz sosyalleşme ferdî ve toplumsal sebeplerden meydana gelir.